

тивних прав щодо юридичної особи. Важливо розмежувати поняття «право на частку» та «право із частки», що не є тотожними за своїм змістом. Об'єктом права на частку є частка у статутному капіталі ТОВ, і саме вона включається до складу спадщини, яка відкрилася після померлого учасника товариства. Відносини, що виникають стосовно права на частку, не є за своєю природою корпоративними. Корпоративними є відносини, пов'язані зі здійсненням корпоративних прав на участь в управлінні господарською організацією, зокрема: брати участь в управлінні товариством у порядку, передбаченому Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та статутом товариства; отримувати інформацію про господарську діяльність товариства; брати участь у розподілі прибутку товариства; отримати у разі ліквідації ТОВ частину майна, котра залишилася після розрахунків із кредиторами, або його вартість.

Корпоративні права визначаються часткою у статутному капіталі господарської організації, тобто є так званими «правами із частки» або «правами з акції», проте учасник господарської організації має і «право на частку», об'єктом якого є відповідна частка. Тобто це право на майно, майнові права. Це право відрізняється від «права із частки» тим, що здійснюється не в корпоративних, а в інших цивільних правовідносинах – речових або зобов'язальних [2, с. 4, 5].

Різні об'єкти права є елементами різних за своєю природою правовідносин: «право на частку» – об'єкт майнових відносин, а «право із частки» – корпоративних правовідносин. Звідси різноманітні механізми їх здійснення, спори про їх захист і навіть юрисдикція судів, які їх вирішують [3, с. 332].

Тому не включаються до складу спадщини корпоративні права щодо юридичної особи. Згідно з ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) організації й активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом і статутними документами. Тобто корпоративні права – це права учасника господарської організації, які він здійснює в корпоративних правовідносинах. На час відкриття спадщини та її прийняття спадкоємець ще не набуває статусу

учасника товариства, а тому не вступає у корпоративні правовідносини.

Відповідно до п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7 спадкується не право на участь, а право на частку у статутному капіталі. Додатково у пп. 4.2, 4.3 розд. 3 ч. III Методичних рекомендацій щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку у спільному майні подружжя, роз'яснюється, що корпоративні права не можуть бути самостійним об'єктом спадкування [4].

Нетотожність права на частку у статутному капіталі ТОВ і корпоративних прав щодо цієї юридичної особи виявляється не лише у правовій природі, а й у часі їх виникнення.

Так, право на частку у спадкоємця померлого учасника виникає із часу відкриття спадщини, який пов'язується зі смертю особи або оголошенням її померлою. Згідно з ч. 5 ст. 1268 ЦК незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу її відкриття. Крім того, у ч. 3 ст. 1296 ЦК зазначено, що відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину. У цьому аспекті слід зважати на те, що спадкоємці можуть поводитися пасивно та не вчиняти активних дій, спрямованих на прийняття спадщини, зокрема проживати разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, проте пасивність спадкоємця зовсім не означає втрату належного йому суб'єктивного права. За загальним правилом ч. 2 ст. 12 ЦК нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення. Як зазначає Л.О. Новоселова, частка як цінність, виражена у грошовій формі, входить до складу спадщини та переходить до спадкоємців відповідно до загальних правил, тобто з моменту відкриття спадщини [5, с. 27].

У свою чергу, корпоративні права щодо юридичної особи виникають у спадкоємця з моменту внесення запису про зміну складу учасників ТОВ до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань (далі – Єдиний державний реєстр). За змістом ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» для державної реєстрації змін до відомостей про склад учасників товариства подаються такі документи:

відповідна заява; документ про сплату адміністративного збору; заява про вступ до ТОВ разом із нотаріально засвідченою копією свідоцтва про право на спадщину.

Процес виникнення у спадкоємця померлого учасника ТОВ корпоративних прав щодо юридичної особи складається з таких етапів:

1) прийняття спадкоємцем спадщини, до складу якої входить право на частку у статутному капіталі ТОВ;

2) отримання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину;

3) внесення змін до статуту ТОВ у частині зміни складу учасників;

4) державної реєстрації змін до відомостей про склад учасників ТОВ у Єдиному державному реєстрі.

Як зазначив О.П. Печений, здійснення спадкоємцями своїх прав щодо частки у статутному капіталі ТОВ є стадійним і не повною мірою вписується у класичні канони оформлення спадкових прав [6, с. 175]. Підхід, за яким виникнення корпоративних прав є складним і не пов'язаним лише із фактом відкриття спадщини або прийняття її спадкоємцем, забезпечує стабільність цивільних правовідносин, створює більшу визначеність у відносинах ТОВ із третіми особами. Якщо ж визнати, що спадкоємець набуває корпоративних прав із часу відкриття спадщини, то це поставить товариство у доволі складне становище, оскільки спадкоємець може бути невідомим або не вчинити жодних дій із оформлення своїх спадкових прав. Ця ситуація негативно вплине на управління юридичною особою, що особливо актуалізується можливістю прийняття спадщини шляхом постійного проживання разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини (ч. 3 ст. 1268 ЦК). Крім того, згідно з ч. 4 ст. 1268 ЦК малолітні, неповнолітні, недієздатні, а також обмежені у цивільній дієздатності спадкоємці вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо не відмовилися від її прийняття.

Об'єктом спадкового наступництва виступає право на частку у статутному капіталі ТОВ, котре як майнове право належало спадкодавцеві за життя. Це повною мірою узгоджується із правилом ст. 1218 ЦК, відповідно до якого до складу спадщини входять усі права й обов'язки, які належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини та не припинилися внаслідок його смерті. Причому, виходячи з концептуального розуміння спадщини, закладеного у чинному ЦК, до складу спадщини включається не сама частка, а право на неї.

Спадкування права на частку у статутному капіталі ТОВ надає спадкоємцеві померлого учасника варіативність поведінки, що виявляється у правовій можливості отримати вартість успадкованої частки, яка визначається на час відкриття спадщини, або стати учасником товариства. В останньому випадку йдеться про здійснення спадкоємцем набутого ним у порядку спадкування права на частку у статутному капіталі. Із цього приводу Велика Палата Верховного Суду в п. 35 своєї постанови від 11 вересня 2019 р. наголосила на тому, що корпоративні права лише фактом спадкування не набуваються [7].

Поширеною у правовій доктрині є позиція, згідно з якою спадкуються саме корпоративні права щодо юридичної особи, а не право на частку у статутному капіталі ТОВ [8, с. 109–113; 9, с. 172–177; 10, с. 48–53]. Зокрема, І.А. Лавріненко вважає, що право участі у товаристві тісно пов'язане із часткою у статутному капіталі та не може існувати без неї, тому й відчужити його окремо неможливо [11, с. 169]. Додатково С.Г. Ляпунов стверджує, що частка у статутному капіталі ТОВ не може виступати об'єктом спадкового правонаступництва, оскільки майно, створене за рахунок вкладів учасників товариства, належить юридичній особі на праві власності. Через це, на думку автора, у порядку спадкування переходить зобов'язальне право вимоги виплати частини вартості майна господарського товариства, що відповідає частці учасника у статутному капіталі ТОВ [12, с. 15, 16].

У ч. 5 ст. 147 ЦК (втратила чинність) встановлювалося, що частка у статутному капіталі ТОВ переходить до спадкоємця фізичної особи, якщо статутом товариства не передбачено, що такий перехід допускається лише за згодою інших учасників товариства. Враховуючи диспозитивний характер цієї норми, у статутах ТОВ часто було встановлено обов'язкове отримання зазначеної згоди.

Утім, згідно зі ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (набрав чинності 17 червня 2018 р.), у разі смерті учасника товариства його частка переходить до його спадкоємця без згоди учасників товариства.

Таким чином, право на частку у статутному капіталі ТОВ переходить до спадкоємця без згоди інших учасників товариства, що повною мірою узгоджується з концепцією універсального спадкового правонаступництва. Наведене свідчить про суттєву лібералізацію процедури включення

спадкоємця до складу учасників товариства. Без сумніву, це більшою мірою відповідає інтересам спадкоємця, який отримав правову можливість стати учасником товариства лише на свій розсуд. У свою чергу, така новація є менш прийнятною для самого ТОВ, учасники якого зазвичай не хочуть приймати до свого кола сторонніх осіб.

Велика Палата Верховного Суду в цьому аспекті сформулювала правову позицію, за змістом якої особи вважаються учасниками товариства не з моменту прийняття ними спадщини, а з моменту прийняття рішення про зміну складу його учасників у зв'язку зі смертю засновника (учасника) товариства та вступу до нього спадкоємців і про внесення відповідних змін до статуту цього товариства, а також державної реєстрації таких змін [13].

У юридичній літературі пропонується здійснювати корпоративні права померлого учасника прав шляхом застосування заповіту з умовою [14, с. 144]. Водночас така пропозиція видається суперечливою виходячи з конструкції заповіту з умовою. Зокрема, у ст. 1242 ЦК міститься імперативне положення про те, що умова, визначена в заповіті, має існувати на час відкриття спадщини. У цій самій нормі як приклад умови заповіту наводяться наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо. Тому умовою заповіту не може виступати запропоноване Н.С. Бутрин позбавлення спадкоємців права вести справи товариства або заборона спадкоємцю брати участь в управлінні юридичною особою до досягнення певного віку [14, с. 144, 145].

Смерть учасника ТОВ може призвести до вкрай негативних правових наслідків для юридичної особи. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцю після впливу строку, встановленого для прийняття спадщини, який становить щонайменше шість місяців. На підставі виданого свідоцтва вносяться зміни до статуту та проводиться державна реєстрація таких змін.

Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 42 Закону України «Про нотаріат» за обґрунтованою письмовою заявою заінтересованої особи, яка звернулася до суду, та на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження позовної заяви заінтересованої особи, котра оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом. Це означає, що за наявності спору між спадкоємцями видача свідоцтва про право на спадщину,

у складі якої є право на частку у статутному капіталі ТОВ, призупиняється до моменту набрання законної сили судовим рішенням. Тому надзвичайно важливим є забезпечення безперервності управління юридичною особою у разі смерті одного з учасників.

На нашу думку, у наведеному випадку цивільне законодавство України містить два ефективні механізми здійснення корпоративних прав.

По-перше, це виконання заповіту шляхом призначення спеціальної особи – виконавця заповіту. Така особа може бути призначена як самим заповідачем безпосередньо в заповіті, так і судом, нотаріусом, а також іншими спадкоємцями. До повноважень виконавця заповіту віднесено, серед іншого, й управління спадщиною (п. 4 ч. 1 ст. 1290 ЦК). Управляти спадщиною виконавець заповіту може як самостійно, так і шляхом укладення відповідного договору з іншою особою. Повноваження виконавця заповіту підтверджуються свідоцтвом, що видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

По-друге, це управління спадщиною шляхом укладення спадкоємцями, нотаріусом, органом місцевого самоврядування або виконавцем заповіту договору на управління спадщиною. Такий договір за приписом ст. 1285 ЦК укладається, якщо у складі спадщини є майно, яке потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних чи юридичних дій для підтримання його в належному стані. Не викликає сумніву, що наявність у складі спадщини права на частку у статутному капіталі ТОВ свідчить про необхідність укладення договору управління із професійним управителем – спеціалістом у сфері корпоративного права. Невипадково у ч. 3 ст. 61 Закону України «Про нотаріат» міститься правило, згідно з яким, якщо у складі спадщини є корпоративні права для управління ними, нотаріус (у сільських населених пунктах – посадова особа органу місцевого самоврядування) призначає управителя спадщини із числа спадкоємців або виконавців заповіту, а в разі їх відсутності – укладає договір на управління спадщиною з іншою особою.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У разі смерті учасника ТОВ слід розмежовувати право на частку та право із частки, що не є тотожними за своєю сутністю та часом виникнення. Право на частку у статутному капіталі товариства як майнове право є об'єктом спадкування та набувається спадкоємцем із часу відкриття спадщини незалежно від часу її прийняття та державної реє-

страції. Спадкування права на частку у статутному капіталі ТОВ надає спадкоємцеві правову можливість отримати вартість успадкованої частки, яка визначається на час відкриття спадщини, або стати учасником товариства після здійснення у повному обсязі права на спадкування досліджуваного об'єкта.

Корпоративні права не є об'єктом спадкового наступництва та набуваються спадкоємцем із часу отримання ним правового статусу учасника

господарського товариства, який пов'язаний із внесенням запису про зміну складу учасників ТОВ до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань. Визначено два механізми здійснення корпоративних прав учасника товариства після його смерті до моменту набуття правонаступником цієї особи статусу учасника ТОВ: 1) призначення виконавця заповіту; 2) укладення договору на управління спадщиною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Конституційного Суду України від 05 лютого 2013 р., справа № 1-3/2013. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-13> (дата звернення: 01.06.2021).
2. Корпоративні спори : комент. суд. практики / І.В. Спасибо-Фатеева, В.І. Крат, Н.Ю. Філатова та ін. ; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатеевої. Харків : Право, 2018. 288 с.
3. Харьковская цивилистическая школа: грани наследственного права : монография / И.В. Спасибо-Фатеева, О.П. Печений, В.И. Крат и др. ; под. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2016. 608 с.
4. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя : Схвалено рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29 січня 2009 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-09> (дата звернення: 01.06.2021).
5. Новоселова Л.А. Наследование доли в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью. *Хозяйство и право*. 2010. № 11. С. 26–47.
6. Печений О.П. Деякі аспекти спадкування прав щодо юридичних осіб. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 172–184.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 вересня 2019 р., судова справа № 392/1213/17, провадження № 14-292цс19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84975970> (дата звернення: 01.06.2021).
8. Васильєва В.А. Корпоративне право як об'єкт спадкових прав. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 23. С. 109–113.
9. Сіщук Л.В. Спадкування корпоративних прав учасника господарського товариства. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Вип. 23. Ч. II. Т. I. С. 172–177.
10. Яримович У. Перехід корпоративних прав до спадкоємця учасника товариства з обмеженою відповідальністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 48–53.
11. Лаврінченко І.А. Спадкування частки у статутному капіталі ТОВ. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 168–174.
12. Ляпунов С.Г. Наследование прав и обязанностей участников хозяйственных товариществ и обществ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009. 26 с.
13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 лютого 2019 р., судова справа № 761/27538/17, провадження № 14-12цс19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80522364> (дата звернення: 01.06.2021).
14. Бутрин Н.С. Виникнення корпоративних прав на підставі заповіту та заповідального відказу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 1. Т. 1. С. 143–145.

Кухарев Александр Евгенович

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПРАВА НА ЧАСТКУ У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Стаття присвячена з'ясуванню особливостей спадкування права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. У разі смерті учасника товариства з обмеженою відповідальністю слід розмежувати право на частку та право із частки, що не є тотожними за своєю сутністю та часом виникнення. Право на частку у статутному капіталі товариства як майнове право є об'єктом спадкування та набувається спадкоємцем із часу відкриття спадщини незалежно від часу її прийняття та державної реєстрації. Спадкування права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю надає спадкоємцеві правову можливість отримати вартість успадкованої частки, яка визначається на час відкриття спадщини, або стати учасником товариства після здійснення в повному обсязі права на спадкування досліджуваного об'єкта.

Корпоративні права не є об'єктом спадкового наступництва та набуваються спадкоємцем із часу отримання ним правового статусу учасника господарського товариства, який пов'язаний із внесенням запису про зміну складу учасників товариства з обмеженою відповідальністю до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань.

Визначено два механізми здійснення корпоративних прав учасника товариства після його смерті до моменту набуття правонаступником цієї особи статусу учасника товариства з обмеженою відповідальністю.

По-перше, це виконання заповіту шляхом призначення спеціальної особи – виконавця заповіту. Така особа може бути призначена як самим заповідачем безпосередньо в заповіті, так і судом, нотаріусом, а також іншими спадкоємцями. До повноважень виконавця заповіту віднесено, серед іншого, й управління спадщиною. Управляти спадщиною виконавець заповіту може як самостійно, так і шляхом укладення відповідного договору з іншою особою. Повноваження виконавця заповіту підтверджуються свідоцтвом, яка видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

По-друге, це управління спадщиною шляхом укладення спадкоємцями, нотаріусом, органом місцевого самоврядування або виконавцем заповіту договору на управління спадщиною. Наголошено на тому, що наявність у складі спадщини права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю свідчить про необхідність укладення договору управління із професійним управителем – спеціалістом у сфері корпоративного права.

Ключові слова: спадкування, спадщина, спадкоємець, спадкодавець, корпоративні права, статутний капітал, господарське товариство, товариство з обмеженою відповідальністю.

Kukhariev Oleksandr

SPECIFIC FEATURES OF SUCCESSION OF THE RIGHT TO A LIMITED LIABILITY COMPANY'S CHARTER CAPITAL SHARE

The article is focused on clarifying the specific features of succession of the right to a limited liability company's charter capital share.

In case of the death of a limited liability company's member, the right to a share should be separated from the right from a share that are not identical in their essence and time of occurrence. It has been emphasized that the right to a share in the company's charter capital as a property right is the object of succession and is acquired by a lawful heir from the time of inheritance release, regardless of the time of its acceptance and state registration. Succession of the right to a share in the limited liability company's charter capital provides a legal opportunity for a lawful heir to obtain the value of the inherited share, which is determined at the time of inheritance release or to become a company's member after fully exercising the right to inherit the studied object.

Corporate rights are not the object of hereditary succession and are acquired by a lawful heir from the moment of receiving the legal status of a company's member, which is associated with the entry of changes into the Unified State Register of Legal Entities, Individual Entrepreneurs and Public Associations about the founding members of a limited liability company.

The author has determined two mechanisms of exercising corporate rights of the company's member after his or her death until the legal successor of the deceased acquires the status of a limited liability company's member.

First of all, it is management of a will by appointing a special person – a testamentary executor. Such a person may be appointed by the testator himself directly in the will, as well as by the court, notary and other lawful heirs. The powers of the testamentary executor among other things include the administration *in testamento*.

Secondly, it is the administration *in testamento* by the conclusion of the agreement for the administration *in testamento* by the lawful heirs, the notary, the local self-government agency or the testamentary executor.

Key words: succession, assets, lawful heir, ancestor, corporate rights, charter capital, company, limited liability company.